

OKROGLA MIZA O RAZVOJNIH POTENCIALIH POMURJA (TRANSKRIPT)

Kraj: Službe Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko (SVLR),

Ljubljana Datum: 24.11.2009 (14:00 – 16:00)

Sodelujoči, predstavniki naslednjih institucij in podjetij:

- Mednarodni center za ERM, Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru (**R1**)
 - Univerza v Novi Gorici (**R8**)
 - URS Novo mesto, FUDŠ Nova Gorica (**R4**)
 - Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani (**R3**)
 - Limnos, Podjetje za aplikativno tehnologijo (**R2**)
 - Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana (**R5**)
 - ZRC-SAZU, Geografski inštitut (**R10**)
 - Svobodni raziskovalec, razvojni ekonomist (**R6**)
 - Zveza združenj ekoloških kmetov Slovenije (**R9**)
 - SVLR (**R7**)
- Inštitut IRSA (moderator, organizator) **M**

M: Torej, če gremo zdaj k vsebini. V bistvu bi se samo soočili z dvema vprašanjema. Dobili ste že nek uvod, neke iztočnice. Dejansko gre tukaj za, kot prvo, gre za razloge in vzroke za zaostajanje Pomurja, kje se je zalomilo, kaj je šlo narobe. Zdaj seveda Pomurje že dolgo časa velja za regijo, ki je na koncu po razvitosti, vendar pa je v zadnjem času le dobila nekaj razvojnih pobud oziroma so nastale neke podporne institucije, elementi regionalnega inovacijskega sistema tudi...jaz prav omenjam, to mi je prišlo v roke predvčerajšnjim, ta Regionalni razvojni program za Pomurje...na žalost nimamo tukaj gospoda, ki zastopa to agencijo...z njim smo bili tudi v dogovoru da pride. Torej, tukaj gre za neko čisto na prvi pogled zelo analitično besedilo, pisano na 250 straneh leta 2007. Zdaj smo leta 2009...se pravi, o tem se je razmišljalo, o tem so bili določeni načrti, določeni predlogi so notri kaj naredit...zdaj jaz tega nisem zelo natančno prebral in tudi ne poznam zelo natančno lokalne situacije, da bi sklepal kaj je tam, zakaj je v bistvu to besedilo oziroma ta program nekje ostal ob strani, tako zgleda. Zdaj ali je še uporaben ali ni več uporaben, se še na njega sklicuje, tega jaz ne vem...bomo pa izvedeli. Torej, prvo, vzroki za zaostajanje Pomurske regije, drugo pa seveda, kaj se da narediti, s kakšnim vzvodi in instrumenti bi lahko preoblikovali to regijo v neko srednje razvito regijo. Kaj so prednosti te regije, kje je treba začeti...seveda tako začeti, da ne bi več ponavljali napak, ki so bile v prejšnjih letih narejene. Torej naša naloga je, da...zgleda takole relativno enostavna, čeprav je pa seveda...za slišat je enostavna, za kaj

tehtnega povedat, tukaj so pa bi rekel treba kar nekaj znanja, informacij in raziskav in jaz seveda menim, da vi to imate. Jaz bi tukaj povabil doktor Ano Vovk Korže, da bi mogoče ona začela, ker je bila korespondenca že sprožena, vi ste nekako reagirali na ta izhodišča tudi v tem smislu, da se zavedate problematike oziroma globine problematike in da so vam neke jasni glavni razlogi, zakaj Pomurje ne napreduje.

R1: Ja, mogoče samo komentar...prihajam sicer iz filozofske fakultete v Mariboru, tam smo pa ustanovili mednarodni center za ekoremediacije ravno s tem ciljem, da pomagamo regijam, občinam, lokalnim skupnostim, tudi s službo Vlade smo že ene projekte peljali in zato sem se tudi odzvala gospodu, ki je pošiljal ta vabila. Zato, da bi mogoče štartali na malenkost višjem nivoju, da ne bi vsega časa porabili za analizo dejstev, pa bi potem zmanjkalo, kot običajno je, časa za konkretne rešitve in premike naprej, ker se mi zdi da če smo se odločili za tak način dela, bi vendarle bilo koristno da bi neke sklepe sprejeli, kako bomo potem mi prispevali po tej naši poti k stanju, ki ste ga orisali. Jaz bom kratka, zato da boste potem vsi imeli možnost se vključit. Zdaj naša diskusija je tekla v to smer, da Pomurje pravzaprav ni nek poseben problem propada regije, ker jih v Evropi na podoben način beležimo mnogo, ampak nam je mogoče ljubše ravno zaradi odziva države, da pomaga tej regiji, seveda so se potem tudi drugi začeli..zakaj recimo Halozam ne bi pomagali...tako da je malo občutljiva tema. Zdaj prehajam kar k bistvu, ko smo v drugih analizah, ki smo jih delali v Podravski in pač Pomurski regiji...veliko študentov imamo od tam, tako da smo bi rekla v zadnjih 22 letih precej v kontaktu z njimi..saj potem bo nadaljeval doktor Vrhovšek, ki pa je praktično delal tam tudi projekte. V glavnem ugotovili smo, da se stvari dogajajo točkovno. Pomurska regija je dobila kar nekaj velikih projektov tudi, ampak tam so brez vizije, kaj bo tisti projekt regiji prinesel...in so bila sredstva porabljena, mnoga tudi na neučinkovit način in je zadeva obstala. In tako je prišel naslednji projekt in drugi...in vse skupaj se je dogajalo, samo kot taki neki skoki naprej, kam regija gre. Kaj hočejo sploh, kakšna naj bo Pomurska regija v Sloveniji. Mi smo zasnovali model, takrat smo ga tudi predlagali na SVLR (Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko), da bi to bila ena taka trajnostna regija, ki bi morala nujno dati prednost okolju. Zato, ker ima najslabše parametre v tem hipu Pomurska regija...in sicer, kemijska onesnaženost vode je največja, najbolj obremenjeno, toksično vodo imajo, zaloge podzemne vode že v petih letih strašansko upadajo. Regija bo brez vode, če bo vse tako naprej šlo. Mura erodira v globino, zato ker Avstrija zadržuje gori vodo za energetske rabo. In mi, če ne bomo upoštevali...ne vem kakšne razvojne programe lahko apliciramo, ampak regija ne bo imela vode, plodna zemlja je uničena, gre za substrat, ki so z kemizmom hoteli veliko hrane

pridelati na suho in so zdaj uničeni...pa biotski pokrov je ob Savi, Muri zelo ogrožen ravno zaradi gibanja oziroma zniževanja podzemne vode. Tako da, naše izhodišče iz študij, ki smo jih do sedaj delali je, da mi moramo dati izjemno vlogo okolju, da zavarujemo ta prostor in ne vnašat tja tehnologije, ki bodo okolje še bolj uničile, zato ker vse te tehnologije kakorkoli vplivajo na okolje negativno. To zdaj pač na nek način že imamo dokaze. In zdaj sklep je, da bi s temi sonaravnimi pristopi, ki so se obnesli kot dobri, zato ker tam posnemamo specifičnost tega Panonskega prostora, ki ima večjo toplotno...osončenost, daljša obdobja obsevanja, potem termalno vodo ima, zelo tanki ta prsteni pokrov...pa bi morali to upoštevati pri načrtovanju razvoja, ljudi, delovna sila, ki tam je pa je zelo slabo okoljsko ozaveščena. In če bi vložili najprej nekaj sredstev v motivacijo ljudi, ki so pa lastniki velikih površin zemljišč tam, da bi oni začeli gospodarno ravnat s temi zemljinami, bi lahko ogromno prispevali k samo-rešitvi tega območja in nikakor, mislimo da ne bo uspelo, če bi tam samo neke centre vzpostavili, ki bodo delovali tako kot...torej iz ene kratkoročne perspektive, ampak je treba dati vizijo v smer neke trajnostne regije, ki bi potem vse mehanizme na to smer usmerili. Prednostno je pa treba upoštevati okolje.

R2: Če začnemo res z okoljem, torej mogoče malo vizijsko če gledamo, je okolje dejansko tista komparativna prednost, ki jo imajo take regije. Komparativna prednost. Mi smo nerazvite gledali kot reveže, zdaj vam bomo pomagal, bomo postavili tovarne...in smo jim uničili edino komparativno prednost, ki jo imajo. Ljudje bodo v tistem okolju še živeli in če bodo imeli ohranjeno zagotovljeno okolje, bodo na tisto ponosni in bodo s tistim lahko pametno živeli. Seveda ne smemo počet tako kot se je pred časom počelo, to je pa zdaj Natura 2000, to je zaščiten in ne smete nič delat. Tega ni. Na ta način razvoja ni. Sožitja z naravo ni. Danes so poznane tehnologije in načini kako pravzaprav dve zadevi, se pravi človeka, ki samo-skrbno živi in okolje...boste videli, čez dvajset let, če se bomo še srečali, bo okolje največja vrednota, ne več tovarne, ne več intenzivno kmetijstvo, megamarketi. Torej dajmo tem ljudem omogočit mehanizme in načine, kako pravzaprav živeti...jaz dostikrat v hecu rečem, ne silite delavcev v Muri nazaj v tovarne, dajte vsakemu po 50.000 Evrov in jih pošljite na deželo kaj delat, da bodo znali sami zase nekaj pridelovat. Pa bodo znali pridelovat, ker jim bomo čez deset let še enkrat dali ogromno sredstev za to, da bodo pridelovali. Nimam nič proti, da se pomaga ljudem, samo dajmo jih istočasno učiti samo-skrbno živeti z naravo. Dosti govorimo o eko-kmetijstvu, o eko-turizmu, vse to se seveda s pametnim sožitjem v okolju. Skratka, da ne bom dolgovezil. Smatram, da je okolje tista komparativna prednost, ki jo ima ne samo Pomurje, ampak cela Slovenija, na katero moramo biti pozorni ko vlagamo sredstva.

M: Ja, dobro, bi nadaljevali malo z identifikacijami, detekcijami stanja...seveda zelo okvirno...doktor Malačič mogoče...

R3: Veste, lahko jaz nekaj rečem, ne vem če je še kdo, jaz sem od tam doma. Veliko stvari bi želel povedat, ne bom mogel vsega, tako da bom moral en izbor naredit. Take govore je lepo poslušat, ampak a mi vemo kaj je treba naredit. Mi, i tukaj sedimo. Zdaj, veste. Ta regija je že skozi najmanj razvita ali pa najmanj razvita v Sloveniji. Zdaj ni prišlo...kar je tam, se ni zgodilo zaradi stečaja Mure. Nekdo je očitno v sami Muri, v regiji, v politiki veliko časa delal veliko napak. Mislim, te napake so se vrstile, tako da, očitno v vsem tem času niso našli nekega recepta za to, da bi nadoknadili. Ker tukaj se mi pogovarjamo o tem, da se nadoknadi zaostanek, to ni nekaj, da je bila ta regija od nekdanje, ne vem, dežela kjer se je pretakalo mleko pa med. Ampak je vseskozi, jaz bi vam lahko govoril o Ogrskih časih...tam bi lahko začeli zgodbo, ko Madžari gotovo niso imeli interesa, da se recimo v Soboti gimnazija ustanovi. Najprej je morala Ogrska propasti, da lahko 19. tega leta dobimo gimnazijo, ne. To hočem povedat, ker je to pomembno. Pri takih stvareh se stvari začnejo, bi rekel. Ta razvojni zaostanek je bil vseskozi. Jaz se spomnim moje mladosti, mislim, to je bila gotovo...že sicer je bila Jugoslavija zaprta, ne glede na vse pravljice, ki smo jih poslušali, ampak ta regija je bila pa še trikrat bolj zaprta. Jaz sem večkrat pisal o meji. Ne vem če vi veste, če večina ve, ampak na madžarski meji so 8-metrski pas orali, dokler je bil realni socializem, vsake toliko časa so ga branali. Zaprtost, zaprtost je en izjemno velik problem in ko je Jugoslavija razpadla in smo imeli pri nas tranzicijo pa lastninjenje, se je regija zelo slabo znašla, mislim, tudi zaradi zaprtosti ne, ker so se bali, zdaj bodo prišli od drugod ljudje, ki nam bodo pamet solili. To, saj pravim, pri takih stvareh se začne in mi se sedaj pogovarjamo o tem, kako nadoknadi razvojni zaostanek. Ampak osnovno vprašanje, a mi tukaj vemo kako. Tam gospa in gospoda sta govorila, da bo čez 20 let tam okolje. Ne vem, kaj bo čez 20 let. Dvajset let je v ekonomiji zelo dolga doba. In to je lahko fraza, tako da, gotovo najbrž neke usmeritve mi tukaj lahko napišemo. Vi ste govorili o raziskovalno, ne raziskovalno, o tem Regionalnem razvojnem programu. Kolikor imam jaz izkušnje s temi razvojnimi programi, so delani copy paste, če v modernem računalniškem jeziku povem. Mislim, precej nekritično, obstaja neka obveza, ti centri to delajo in potem ko jih pogledate več po Sloveniji boste videli, da so vsi po istemu kopitu narejeni. Zdaj, če smo kritični in mi ki se z znanostjo ukvarjamo moramo vedeti, da to ni dobro. Ampak, dobro, tako je realno stanje. Zdaj, kar bi pa posebej izpostavil, je da se pogosto lotevamo nečesa kot da se pravzaprav zdaj šele začnja stvar. Recimo, naša fakulteta,

jaz sam sem vodil projekt, je bila precej obsežna skupina pred približno 4-5 leti o ustvarjalnosti slovenskih regij, za službo v okviru katere smo se sedaj sestali. Takrat se je ravno Vlada menjala in če si lahko drznem biti malo kritičen, tisti projekt je nekje v predalu obležal. Enkrat sem se imel priliko srečat, potem ko je naslednja Vlada prišla, eno konferenco smo imeli v okviru UMAR-ja in je bivši minister za razvoj govoril nekaj o indeksih ustvarjalnosti, kar smo mi konkretno za Slovenijo delali, on je to o svetu pripovedoval pa sploh ni vedel, da smo mi to za Slovenijo naredili, smo zelo veliko podatkov zbrali. Ne vem, če vi veste?

M: Jaz poznam...

R3: Oziroma ti, ki ste to delali, tako da. Jaz bi svetoval, da se te stvari res bere, da se jih res upošteva, da se ne troši časa, energije in denarja za tisto, kar se je že naredilo. Zdaj najbrž pa nimamo nekega idealnega recepta, da bo zdaj ta regija v nekaj letih nadoknadila zgodovinski zaostanek. Ker je zgodovinski zaostanek, vam samo en primer povem. Ogrji so naredili tri železniške povezave z notranjostjo Madžarske v času Ogrske. Čez Muro pa niso dovolili niti mostu naredit. In samo še na koncu bi nekaj povedal. Stvari so povezane tudi z našimi splošnimi razmerami. In meni se včasih zdi, da enostavno bi se morali začeti pogovarjat o spodbudah za delo. Jaz imam primer oziroma poznam ljudi, sedaj iz te Murine zgodbe. Ljudje pogosto niso pripravljeni sprejeti dela, ki ga lahko dobijo in ki ga glede na svoje znanje lahko tudi uporabljajo. Lahko si želijo, ne vem, 6000 ali pa 900 Evrov minimalne plače, lahko tudi 1500 ali več, ampak z znanjem in pa tem kar lahko pridobijo so pač neka dela na voljo. In zdaj recimo, v Muri je izgubila delo, zdaj pa da bi šla pomagat nekim gospodinjstvom, ki imajo stare onemogle člane pomagat ali pa pospravljati, kjer se da tudi kakšen Euro zaslužiti, ja to pa jaz ne bi, ne. In država potem zagotovi še dokaj visoko socialno pomoč in če imate zdaj še te razlike, zdaj te regije verjetno precej večja oziroma manjša...zelo malo manevrskega prostora ostane. Potem se nič ne spleča. Jaz sem videl, kako so seno zažigali po travnikih. Pred dvema letoma sem celo eno kolumno na to temo napisal. Nekaj mora biti hudo narobe. Ene ovce ali pa kože pa nisem videl, ki bi to seno pojedla...ne vem, in nek originalni kozji sir naredila, ki ga v Sloveniji sploh nimamo. Ne, saj jaz nimam recepta ampak hočem samo povedat, da je problematika zelo kompleksna in da mi tudi verjetno ne vemo vsega kar je treba naredit. Nekaj mora trg naredit. Hvala lepa.

M: Je več nivojev...vi ste izpostavili nekaj o ustvarjalnosti, zdaj indeks mislim da je v Pomurju zelo nizek, najnižji celo...morda s tega vidika je zelo težko...podlaga...recimo človeški kapital, je zelo plitva. Čeprav verjetno določeni potenciali še obstajajo, nastajajo ne, če so dobro izkoriščeni...v podjetniškem smislu. Zdaj kar se tiče dela teh tako imenovanih podpornih institucij, Pomurje ima te institucije, ne. Tako kot vse druge regije. Celó naj bi bilo, kot je doktor Stresova v svoji analizi pokazala, v vseh slovenskih regijah 400 podpornih institucij. Se pravi od inkubatorjev, tehnoloških parkov in tako naprej. Zdaj ona je štela tudi fakultete, kar pa jaz mislim, da ne spada med podporne institucije, recimo je zraven štela fakultete ljubljanske Univerze in tako naprej, tako da realno število je nekje nižje, ampak vseeno čez 300. V Pomurju sem gledal, so tudi te podporne institucije prisotne. Kaj je zdaj dejanski učinek, je pa težko reči. Mogoče ima kdo kaj več informacij o tem.

R3: Jaz ne bi rad, da zdaj moje govorjenje razumete kot...mislim, da zdaj hočem zamoriti vse, ampak tako da, kar svobodno diskutirajte.

M: No, saj prav gotovo stvar ni enostavna. Tukaj se ne da z enimi državnimi ukrepi ali kašnimi drugimi ukrepi v kratkem času narediti kakih velikih prodorov ali preskokov. Kot sem rekel, bi pa vseeno bilo treba voditi neko tako politiko, da bi nekje do srednje razvitosti se ta regija vendarle povzpela in da bi ob tem tudi vse te svoje prednosti izpostavila, da bi, tukaj recimo okolje, so vendarle bile določene napake narejene, če so taki problemi okoljski s pitno vodo in tako naprej...so pa potem še druge možnosti, v drugih panogah, branžah, v podjetništvu. Zdaj nekateri predlagajo, kot sem videl v tem regionalnem programu da bi se v Murski Soboti ustanovila neka visokošolska institucija...

R3: To bi že zdavnaj lahko naredili...

M: Ja, bi nadaljevali...

R4: Moram najprej poudariti, jaz Prekmurje poznam ravno toliko kot lahko preberem iz časopisa, ki jih zelo spremljam in tudi te situacije, ki se dogajajo v raznih poročilih...se pa ukvarjam z razvojem nekako na dva načina. Za tiste, ki me ne poznate kar je verjetno večina, ne. En del raziskovalno, en del pa tudi praktično. Inštitucija katere direktor sem Univerzitetno raziskovalno središče Novo mesto je del nekega razvojnega jedra če lahko tako rečem v Dolenjski regiji. Tudi ta študija, kjer jaz namenoma nisem aktivno sodeloval ker sem vpleten

v regionalni razvoj tam, je jasno pokazala, da se je nekaj takega na Dolenjskem ustvarilo, ne. Zakaj je do tega tam prišlo, jaz mislim, da je bilo kar nekaj pozitivnih razvojnih trendov na Dolenjskem. Ti trendi se morda ne opazijo toliko v statistiki, ker imamo nekatere velike firme, ki so nas vlekli ven, kar povprečje zelo, zelo popravi. Takih firm pač Prekmurje nikoli ni imelo. Mura to ni bila. Mura je bila pač nek socialni korektiv ali kako bi človek temu rekel, ni pa to bila neka velika firma, ki b regijo vlekla, vsaj zadnjih 15 let ne, o tem verjetno profesor Malačič veliko več ve. Ta zgodba s Prekmurjem, nam zelo lepo kaže tisto, kar mi v Novem mestu lahko zelo lepo čutimo...razne razvojne inštitucije, podporno infrastrukturo in tako naprej, to je pravzaprav samo po sebi precej brez veze, če te institucije niso vpete v nek celovit razvojni kontekst. Kar se tiče situacije na Dolenjskem, če gremo v primerjavo, smo mi neke prave podporne institucije začeli dobivati v bistvu šele v zadnjih dveh letih. Podjetniški inkubator se šele zdaj polni, ampak se bo pa napolnil. Ker smo tisti, ki smo te strategije pisal tudi vse to upoštevali in nekako zaobjeli. Tudi ko smo se lotili visokega šolstva razvijati, to ni bila neka zadeva, ki bi prišla od zunaj, od zunaj so prišle kvečjemu ovire, ampak smo ugotovili v Novem mestu, da je to pravzaprav nek temelj našega razvoja. Ker Novo mesto s svojo širšo okolico je, če bi odštel Krko pa še tri, štiri velike firme, je totalna tema po podjetništvu in Trebnje Novo mesto daleč presega po podjetniških potencialih, aktivnostih, to moramo vedeti. In ko govorimo o tistih pozitivnih trendih, ki so se zadnja leta v bistvu zgodila, o teh procesih ki so se sprožili, da se je začela oblikovati neka razvojna koalicija, ne politična, pač koalicija akterjev, ki so pogruntali, prej so to samo firme vedele, zdaj pa vedo to tudi ostali, ravno lokalne skupnosti še ne čisto dobro, ampak ostali pa, da je znanje pravzaprav preprečilo, da bi Novo mesto v prihodnje postalo krizna regija, ko se bo avtomobilska industrija ven preselila, in se bo prej ali slej, to se je že začelo dogajati. Tam v Kragujevcu začenjajo odpirati firme ti novomeški paradni konji, recimo TPV zdaj na veliko odpira firme naokrog ker preprosto so naši delavci predragi. 600 Evrov je preveč. Pa dobijo 600 Evrov. Tam ni problem. V tem smislu gredo ocene razen mogoče za posebne skupine, ne. Te strategije je treba pisati v regiji s strani zainteresiranih akterjev v regiji, ki jih je treba motivirati. Jaz tega regionalnega razvojnega programa ne poznam, si pa zlahka domišljam ker stvari gredo v tej smeri kot pač gredo, da je pisan tako kot je bil pisan za Jugovzhodno Slovenijo za obdobje 2004-2006. Ko se jih je ene par skupaj dobilo, ki nimajo zveze z regijo, so se skupaj usedli in so nekaj napisali. Jaz sem sam sodeloval v tem, kar se je pisalo od 2007-2013, ki je bila v bistvu čisto neka druga štorija. Za čisto vsak projekt, ki notri stoji, se lahko zelo lepo pove, kako se v celotno zgodbo vpleta, zakaj je potreben in kaj se bo zgodilo, če tiste zadeve notri ne bo. Zaradi tega nas gospodarstvo pri teh stopanjih na žulje kar se tiče visokega šolstva v Novem

mestu, kjer sem zdaj zelo aktiven, tako močno podpira. Te zgodbe preprosto ne bi izpeljali brez podpore Krke in avtomobilske industrije in tako naprej. Ker so pač ljudje, ki v slovenskem prostoru nekaj pomenijo preprosto dvignili telefon ko je bil čas, ker so prepoznali te zgodbe kot pomembne in poskrbeli, da recimo ljubljanska Univerza ni mogla kje delat problemov. In zaradi tega je bila tista začetna intenca, dajmo se mi zmenit kako bi mi tule, kaj bomo sklenil, da bomo pomagal, za mene zgrešena. Nobena regija, ki jo jaz poznam, se ni uspela na tak način izvleči iz razvojnih problemov. V Sloveniji ne, po Evropi pa pravzaprav še toliko manj. Razvojne zgodbe so se zmeraj začele na terenu, ne. Recimo, če gledamo severno Juto v Skandinaviji, tam so bile zelo zanimive analize narejene, so prav posamezne ljudi analizirali, kdo je kaj naredil, so prav šli institucionalno zgodovino analizirat. Iz Kopenhagna ni takrat nič prišlo, vsaj nič koristnega razen morda socialna pomoč. In enako bi moralo veljati tudi za Prekmurje. Pa predvsem se je treba nekaj zavedat, ta projekt ne bo 5-leten ampak 30-leten, kar se Prekmurja tiče. Ali pa vsaj 15-leten. Prej preprosto ne bo šlo zaradi tega, ker v Prekmurju kot smo slišali, kot imamo podatke, manjkata dve ključni zadevi, eno je znanje oziroma kompetence, drugo je pa podjetniški duh. To je tista zgodba s tem šiviljam, ki nočejo iti pomagat in tako naprej. Zato so tudi podjetniški inkubatorji prazni tam kjer so prazni. Pa daleč od tega da so samo v Prekmurju prazni, če so. Po celi Sloveniji imajo pomanjkljivo izkoriščenost podjetniških inkubatorjev. Toliko.

M: Ja, lahko nadaljujemo. Se pravi s tega v bistvu izhaja da je v razvoju regije zelo pomembno da so akterji, ki se za to zavzemajo, da v določenih točkah pridejo skupaj, da se oblikuje neko soglasje o tem kaj in kako naprej, katere institucije so bistvene, da lahko cela regija dobi nek pospešek. Zdaj kar zadeva Prekmurje oziroma Pomurje, sem jaz imel nek vtis, da ko sem bral ta regionalni razvojni program, ko sem gledal ta imena, da so razne institucije, ki so zasedene z določenimi imeni. Recimo, ne vem, Svet regije, pa cel kup...in sem videl imena, zdaj jaz moram reči, da Prekmurje zelo slabo poznam, ampak dobro nekatera imena poznam, ki so politično...jih malo povezujem. Zdelo se mi je, da so tam neka imena, ki nekako bolj vlečejo vsak na svojo stran in da so tam neka imena za katera ti ljudje sami ne vejo, da so tam. Namreč to me pa prepričuje en način, na katerega je reagiral nek znan politik, recimo iz SLS, češ Prekmurje ste uničili, pa Pomurje in tako naprej...ampak ta isti človek je pa predsednik nekega...ja, mislim da tudi regijskega Sveta oziroma ta Razvojni program naj bi bil...naj bi bil recimo pokrovitelj tega razvojnega programa, če tako rečem. Ne vem, kakšne pa so zdaj te relacije. Ali je tako kot ste rekli, vse na hitro tako copy paste narejeno...to bi bilo treba potem vendarle preprečiti, ne, ker to je ogromno denarja. Ogromno

denarja gre za to. To ne bi smeli na tak način delati in tudi to, da se vleče ljudi v te organe, ki so politično aktivni...in, ki neke svoje interese, ki so vprašljivi z nekega razvojnega vidika, ljudi skratka za katere je težko reči, da bodo prišli do nekega soglasja in je tukaj dejansko ta struktura moči dejansko lahko izniči vse te dobre želje in tako naprej. Namreč v tem razvojnem programu...jaz, saj pravim...ga bom še enkrat prebral...ampak so dejansko..tudi to kar smo mi govorili....dosti dobro ali pa lepo formulirane stvari o eko-kmetijstvu, ekoturizmu....torej, zdi se mi, da je tudi več ljudi to pisalo...vse skupaj je pa v nekem kontekstu, ki pa ni ustrezno...kjer pa ni možno speljati nekih komunikacij in mobilizirat ljudi...

R5: Ja, Inštitut za ekonomska raziskovanja...moja starša sta Prekmurca in Iztok je bil moj sošolec, tako da poznamo malo stvari. Jaz se malo bojim, da smo mogoče na napačnem koncu zdaj, ker Slovenci smo super v programiranju, saj konec koncev imamo tudi strategijo razvoja Slovenije, ki je kakršnakoli je in je večinoma ne izvajamo, pa nismo ne prve, ne druge in konec koncev, če pogledamo tuje strategije so zelo kratke. Če pogledamo irsko strategijo, niti projektov nimajo naštetih. Problem pri nas je implementacija. In to imamo problem v firmah, na fakultetah, povsod. Druga stvar, ki je pri Pomurju...roko na srce, Pomurje je bilo še sredi 70-let zelo zaostalo, mislim še jaz se spomnim ko so vse d kravami vozili ko so že povsod druge imeli traktorje. In potem recimo podjetja, kot je bila recimo Mura in tako naprej, takrat je Mura bila zelo napredno podjetje za svoje čase, zaposlovala je veliko ljudi, zaposlovala je predvsem žensko delovno silo kar je bilo zelo pomembno in je prišla do številke nekje 4000-5000. Seveda je prišlo do osamosvojitve, tukaj roko na srce se Pomurci pri lastninjenju, kot je že doktor Malačič rekel, niso dobro znašli in tako da kakor jaz vem, takrat ko je Fructal kupil Radensko je Radenska imela toliko denarja, da bi lahko kupila Fructal in še kaj zraven. Prostega denarnega toka. Isto je bilo v kmetijskem gospodarstvu Rakičan in tako naprej. V glavnem tukaj se niso ravno izkazali, zdaj pustimo ABC Pomurka in Elrad in tako naprej. Ampak ena stvar, ki se mi pa zdi zelo pomembna pa je to, da ima (Prekmurj) to nesrečo, in recimo Novo mesto ima srečo ker mi moramo vedeti da pol investicij v R&R v Sloveniji ima Krka. To so take vsote, mislim, vsa podjetja v Sloveniji skupaj vložijo toliko kot sama Krka. Se pravi to je en močan generator razvoja s svojimi raziskovalnimi institucijami, ona ne more dobiti kadrov za razliko od Pomurja, kjer izobražen kader ne more dobiti službe. S tem nočem negirat tega kar Novo mesto dela, ampak hočem rečt, da ti vedno rabiš nekega liderja. Tako kot v Idriji je bila Hydria in Kolektor, pa Eta Cerčno, tako kot recimo svoj čas na obali v Luki in Tomosu in Cimosu. Tako nam recimo v Pomurju nekako manjka teh liderjev. Kakor jaz vidim. Moram rečt, da takratni predsednik Regionalnega razvojnega sveta Rudi Cipot se je

zelo trudil, da bi stvari prestavil, ker on je bil prvič direktor Zavarovalnice Triglav in potem je prišel v nasprotje z zavarovalnico in tako naprej. Se pravi, manjkala je mogoče neka prava oseba, ki bi potegnila regijo. Mogoče se zdaj pojavlja ta oseba v imenu gospoda Polaniča. Mogoče. Vendar ena oseba je prvič premalo. Druga stvar, ki tukaj je, je da ko smo začeli debato o tem kako bomo... nobeden ne ve niti kako bomo kapitalizem rešili oziroma naš svet, kaj šele kako bomo Pomurje. Vendarle, ena stvar, ki pa je sigurna je, da samo z eno besedo kot je okolje Prekmurja ne bomo rešili. Ker kakor je rekel gospod, če damo vsakemu 50.000 Evrov in ga pošljemo delat. V Pomurju živi 120.000 ljudi, potem bi morali še Madžarsko kupit, da bi lahko vsak delal. Hočem reči, je pomembno in okolje je izredno pomembno in jaz se strinjam in vemo, da je zelo onesnaženo... imamo tukaj določene nastavke kot je recimo Krajinski park Goričko, vendar ena stvar, ki se mi pa zdi tukaj izredno pomembna, pa je da ta ekonomski problem postaja socialni problem. Socialni problem bo pa ratal lahko še hujše kot pa samo socialni problem. Ljudje rabijo delovna mesta. In tukaj je postavlja... na kratek rok mi potrebujemo delovna mesta. Seveda ob upoštevanju varstva okolja in tako naprej, konec koncev je zakonodaja tukaj, ki naj bi tukaj držala. In tukaj se postavlja vprašanje, kako do tega pripeljat. Ali smo tukaj sposobni, ne samo regije tudi država, ne. Kakor jaz vem, poznam eno tuje podjetje, ki potrebuje ravno eno tako lokacijo kot je Mura v Soboti pa tudi na državni ravni ne dobi enega ustreznega partnerja, da bi paketno ponudil površine taprave, finančne spodbude in tako naprej. Se pravi tukaj niso odpovedale samo institucije na regionalni ravni, ampak so tukaj odpovedale tudi institucije na nacionalni ravni. Ker pač v Sloveniji imamo ta problem, da kadar nova Vlada pride moramo takoj vse zamenjat kar je una prej naredila. Nam manjka zgodovinskega spomina in neke kontinuitete. Tako da jaz mislim, da na kratek rok rabimo delovna mesta, na dolgi rok bodo pa verjetno tudi področja, ki so napisana v zakonu perspektivna. Tudi recimo prvi regionalni program, ki se je delal, še pokojni Miro Glas ga je tudi delal, pa Marjan Senjur ko smo delali tam leta 1997 je bilo eno tako razmišljanje, da do tedaj je bilo vse zanič in je treba vse na novo. In vse prevečkrat smo mogoče pobirali določene koncepte iz tujine in jih postavljali mogoče res brez vizije in se potem nikoli niso uresničile. In tretje, kar mislim da ni samo problem Pomurja je to, da nam zadnjih 5 ali pa 10 let župani vodijo politiko kar se tiče na lokalni ravni in mislim, da tudi zaradi tega nimamo nekih regionalnih vizij, nekih regionalnih liderjev. In v regijah, kjer stvari dobro delujejo je to malo manj očitno. Recimo v Pomurju je postalo to zelo očitno. Prišli so mogoče do enega paradoksa, da je infrastrukturna opremljenost Prekmurja mogoče boljša kot ponekod drugje v Sloveniji, manjka nam pa seveda delovnih mest. Mogoče samo informacija, Pomurski tehnološki park oziroma inkubator je poln. Se pravi, da stvari niso vse tako črne, ne. Imamo

recimo mogoče določene stvari, ki se nam pojavljajo v teh segmentih kot je recimo živilska industrija, se recimo določene vrtnine že gojijo, ki se drugje ne, je nekaj dobrih zgodb ne samo slabih zgodb, ampak imamo 120.000 ljudi, ki pa nekako bodo morali preživeti. In to pa je en velik problem. In še nekaj, kot je rekel doktor Rončević, v petih letih se ne bo nikjer nekaj spremenilo, ne samo tam. To je to, pa mogoče ker ste že omenili, da je država šla v to...je bil že zakon o Posočju in Zasavju, tako da to ni prva intervencija države na določenem območju, tako da Pomurje ni prvo.

M: Bi mogoče kolega ...

R6: Hvala.

M: .vi ste tudi o tem pisali...štirje kapitali, ne,

R6:slovensko društvo evalvatorjev, ja, jaz sem pravzaprav naredil tudi evalvacijo tega razvojnega programa, Razvojnega programa Prekmurja 2007-2013....in bi zdaj v okviru prve točke dnevnega reda, vzroki za zaostajanje regije tudi sam prispeval svoje mnenje o tem, kaj bi moralo biti v Pomurju prioriteta in se v bistvu ne strinjam z doslej predlaganimi oziroma se strinjam s tistimi, ki se niso strinjali z doslej predlaganimi, ampak najprej....ta projekt evalvacije regionalnega razvojnega programa, pravzaprav do evalvacije strateškega dela razvojnega programa je prišlo tako, da se je Regionalna razvojna agencija Mura vključila v en projekt 6. okvirnega raziskovalnega programa, ki ga je vodil profesor Ekins, svetovno znani zeleni ekonomist. Tema njegovega projekta je bila uporaba štirih kapitalov, to je njegov model, ki ga je že razvijal že od leta 1992, od konference o trajnostnem razvoju leta 1992 v Rio de Janeiru. Tam sta ga, sicer ločeno predstavila on in Munasink, on je pa podpredsednik IPCC-ja, tega organa pri Združenih narodih, ki se ukvarja s podnebnimi spremembami, skratka onadva sta oba predlagala ta model štirih kapitalov, zelo enostavna stvar, ki pravi da je treba vsak razvojni program pogledat s štirih segmentov, gospodarski kapital, socialni, okoljski in človeški kapital ali, če nekomu bolj ustreza, socialni razvoj da n govorimo o kapitalih, ekološki razvoj, gospodarski razvoj, človekov razvoj. In končna ocena evalvacije tega razvojnega programa je bila negativna. In glavna pripomba na strateški del Regionalnega razvojnega programa Pomurja do 2013, je bil sklep o sistematično antisocialnem učinku programa. Antisocialnem učinku. V dolinskem delu regije, se dogaja...ker presoja je bila narejena tudi po občinah, in pol smo občine zgrupiral v, bi rekel podregionalne enote in

videli, kako se različni kapitali po različnih delih Pomurja...kakšni so problemi v tem prerezu. In se je pokazalo, da v dolinskem delu regije gospodarski kapital ustvarja konfliktno, izrazito konfliktno odnose s socialnim kapitalom. Skratka, gospodarski ukrepi, ki so bili predvideni v regionalnem programu, imajo v celoti gledano, negativni vpliv na socialni razvoj. Obratno ima pa socialni kapital izrazito ugodne vplive na gospodarski kapital, tako da je njuna medsebojna bilanca negativna, močno negativna, v škodo socialnega kapitala. Obratno, v sicer bistveno manjši intenzivnosti, pa se dogaja v goratem delu regije, na Goričkem...

R3: ...no, gorat ravno ni (smeh).

R6: Ja, precej ga je, če bi ga hoteli prehodit...skoraj nimate po ravnini za hoditi ali pa grapast, če vam je bolj všeč...

R3: no, ampak geografi temu pravijo gričevje.

R7: To je tudi žalitev za gore (smeh)...

R6: no, komur se ne zdi, naj gre prehodit...pa bo videl, kako jih bo spoštoval. Ampak ni bistvo v tem. Ni bistvo v tem, tako da poskušajmo biti fokusirani...Na Goričkem se dogaja obratna situacija med naravnim kapitalom, naravnim ekološkim razvojem in socialnim kapitalom. Kot je bilo omenjeno, Natura 2000 je v bistvu do določene mere delovala proti razvoju. In to se je tam iz indikatorjev preteklega razvoja lepo videlo in iz ocene, ekspertne ocene vplivov regionalnega programa, se je videlo, da se to dogaja še naprej. Da program sam uveljavlja takšne ukrepe na področju ekologije, ki bodo zavirali socialni razvoj. Tretje opažanje je bilo, da sta človeški kapital in socialni kapital izredno šibko povezana. Izredno sta šibko povezana. Celo gospodarski ukrepi, predvideni v programu, ki spadajo v človekov razvoj, nimajo opaznega vpliva na socialni kapital. Odtod torej ocena o antisocialnem učinku regionalnega razvojnega programa. In zdaj, v čem je problem? Vzroki za zastajanje regije po moje niso niti v tem, da niso bili cilji okolja dovolj upoštevani...ni problem v prioriteti okolja. To je problem v dolinskem delu. Ekologija, in to ravno zaradi vode in tam je zelo jasna povezava z zdravjem. Prioriteta v Pomurju bi morala biti po tej študiji sodeč, bi morala biti integracija razvojnih dejavnikov. Povezat preseke med štirimi kapitali, torej da bi ukrepi, ki so namenjeni gospodarskemu kapitalu hkrati bili podporni za socialni in človekov razvoj. In obratno. Te presečne zadeve je treba naredit. Skratka, odtod jaz med drugim izpeljem tudi

poanto, ki je nasprotna temu kar je mnenje kolega Kavaša, da ni problem v programiranju saj smo dobri v programiranju, problem je v implementaciji... Meni se zdi, da v bistvu tudi teorija policy cycle, če rečem po Kranjsko, pove, da v bistvu mora biti programiranje in vse ostale stvari povezane. In zdi se mi, da je v Pomurju problem v zelo slabem programiranju. V tem da regionalni akterji nikakor ne obvladujejo razvojne funkcije, ni liderja v regiji. Ga res ni in vloge liderja ne igra niti razvojna agencija, ker razvojna agencija pravzaprav je ustanova, ki bi morala na področju razvoja imeti ključno vlogo. V tem smislu se ne strinjam s profesorjem Malačičem, ki pravi, mi ne vemo, kaj je treba narediti, dajmo trgu odločit. Trg ne odloča, profesor... ampak ne tam, kjer mi ne vemo kaj bi delal. Tam, kjer vemo kaj bi delali. Tam pa naj bo trg. Tako da, bi pa zelo podprl to idejo in dobro izkušnjo iz Dolenjske, da se stvari začnejo pri razvojnih koalicijah. Pri povezovanju regionalnih interesov, ki ni nujno da so zgolj regionalni interesi skratka da so domicilni tam. Glede na to, da je veliko Pomurcev izven Pomurja, ne vem zakaj ne bi oni prispeval in še marsikdo, ki se s tem ukvarja in ima neko afiniteto do Prekmurja... da bi te razvojne koalicije lahko bile mešano sestavljene. Ker tisti, ki ni iz regije ima do določene mere lažjo... mu je do določene mere nekako lažje neobremenjeno bi rekel tudi čisto o strateških problemih razpravljat. Tako da, zaenkrat to, za drugi del imam pa potem še nekaj pripravljeno.

M: Ja, bi mogoče ker je bilo ravno Goričko izpostavljeno... kolegica Romina Rodela se je tudi s to problematiko ukvarjala...

R8: Ja, sem z Univerze v Novi Gorici in smo zdaj že drugi Evropski projekt izvajali v Krajinskem parku Goričko. Prvi projekt, ki smo ga imeli je bil kako je pač v Sloveniji sploh prišlo do tega, da smo imeli primer, da je bil ponujen in tudi pozitivno izpeljan naravni park, ki je bil lokalna pobuda. Hoteli smo razumeti, zakaj je prišlo do tega in kaj je to pustilo v območju. Takrat smo ugotovili to, da je lokalna pobuda, ki je bila čisto bottom-up, lokalni aktivisti iz Pomurja, pač želela doseči to, da bi se malo odmaknili od takratnih zelo invazivnih bi rekla posegov v okolje. In bili so uspešni, pač ne samo zaradi tega ker so se oprli na različne vrste socialnega kapitala... če ga razumemo kot mreže, ker socialni kapital kot vemo ima mnogo definicij, zdaj ne vem kakšna je bila definicija, ki jo je profesor Radej uporabil..

R6: Nisem profesor...

R8: Prosim?

R6: Nisem profesor, ampak hvala lepa vseeno.

R8: Ampak naša definicija je bila pač socialni kapital kot mreže, in smo pol ugotovili, da je bil primarno pomemben pač ta omrežje kot loose bonds (šibke vezi), torej te manj močne mreže, ki so jih ti akterji imeli v čezmejnem območju, torej Avstrija in Madžarska, ker to jim je omogočilo, da so prišli do Evropskih sredstev, ki so bila pa ključna da so potem zlobirali v vertikalni mreži, torej državnih ustanovah. In je to pol omogočilo, da je prišlo do parka. Mi smo potem tudi merili v tem območju socialni kapital, naš vzorec moram povedat, da ni bil ravno...je bil relativno majhen ampak nismo imeli več sredstev na razpolago in ugotovitve so pokazale, da v primerjavi s Triglavskim parkom, ker mi smo imeli pač primerjavo Krajinskega parka Goričko in Triglavskega narodnega parka, je v tej primerjavi Krajinski park Goričko izrazito bolj bogat s socialnim kapitalom, če ga razumemo kot mreže. Kaj je to prineslo, no v naši raziskavi smo potem tudi ugotovili, da Krajinski park je v območje prinesel en zanimiv cikel sprememb. Zdaj sigurno si mi nismo zastavili kot da želimo vse skupaj usmerit v nek ekonomski razvoj, kjer je ekonomski kapital primaren. Naša primarna predpostavka je bila pač trajnostni razvoj, torej well-being in tako naprej, in ugotovili pač smo, da je ustanovitev Krajinskega parka Goričko prinesla v okolje dve stvari. Ta prva stvar je ena večja ozaveščenost o problematikah okolja, katera pač je slonela na temu, da so ti aktivisti zelo angažirano več kot deset let delali na temu, da so pač te svoje mreže pravilno uporabili in kot drugo, je sprožila en cikel, ki se je navezoval na psihologijo območja, kot ste gospod izpostavili...na območju so se pač vzpostavile neke psihološke, kako bi rekla...nukleusi, kjer se zelo osredotočajo na to, da so nerazviti. Mi smo izvajali terensko delo, večmesečno na tistem območju, na Goričkem, in skoraj vsak sogovornik, ki smo ga povabili na intervju, je v prvih dvajsetih minutah govora izpostavil to, da so Pomurci zelo revni, da so vedno na koncu Slovenije in da je ta psihologija v njih zelo močna. Čutijo se izpostavljene in nekako izpodrinjene. V letu ko se je park ustanavljal, je ministrstvo ponudil v tistem območju delavnice, ki so imele namen ozavestiti ljudi o tem, kaj bo park prinesel in nekako narediti en nabor razvojnih idej. Pač želeli so ugotoviti, kje vidijo prebivalci Goričkega, da bi se to območje razvilo. Te delavnice so domačini, predvsem ti, ki so malo podjetni razumeli kot da bodo dobili možnost zaposlovanja. V mnogih intervjujih in tudi ko smo vprašalnike delali, so domačini izpostavili, aha država je prišla in bo ustanovila park, zdaj spet moramo to povedat, da nukleus teh akterjev ni zdaj imel doseg v celem tem območju, območje Goričkega ima le več kot 20.000 prebivalcev, ampak tisti, ki so mogoče

bili najbolj šibki in niso te pobude najbolj spremljali in so dobili delavnico v svojo občino, delavnice so se udeležili in pričakovanja so bila, aha zdaj sem šel na delavnico, kjer se je recimo govorilo o peki kruha in zdaj bom jaz v povezavi s tem uspel dobit zaposlitev. In zadnja ugotovitev naše raziskave je bila to, da s tem ko je Krajinski park Goričko v območje pripeljal neko večjo ozaveščenost o okolju, je imel tudi negativen vpliv na to da je med prebivalce dvignil neko upanje, da bo spet zdaj država, kot je že v preteklosti, z drugimi razvojnimi projekti, kot so bile pač industrije in tako naprej, prišla in nam pomagala dobiti zaposlitev. Tako da, naša izkušnja je tako morda plurateralna, s tem da se je od območij izkazalo zelo...pač bogato s socialnim kapitalom, predvsem pa so določeni posamezniki, ki so znali ga uporabiti in v povezavi s tem dvigniti zavest. Po drugi strani pa je sama postavitvev parka v območje prinesla velika pričakovanja, kar se je v bistvu potem izkazalo da je v območju zelo prisotna tale politika države samo počakajmo in bo že prišel nekdo in nam rešil probleme. Mogoče se to navezuje z kako bi rekla, premislekom na to kaj in kako Pomurju pomagati, ker v naši izkušnji je prišlo na dan to, da imajo sami svoje resurse v neki določeni meri na kaj se lahko oprejo...spet izpostavljam, da so te raziskave usmerjene v trajnostni razvoj. Kot predpostavke nismo pač vzeli ekonomskega...industrijsko usmerjenega razvoja.

R3: Jaz lahko na tej točki še nekaj rečem, ker to kar ste zdej vi na koncu povedala, to bi moralo biti ključno, ne, ker, razvoj, sej je tudi kulturni razvoj, socialni in ne vem kakšen drug razvoj, v osnovi mora biti ekonomski razvoj, ne, in če pogledate kakšen razvoj je bil, bodisi v Prekmurju ali v Pomurju, ekonomisti temu pravimo klasična industrializacija s tekstilno industrijo, delovno intenzivnimi dejavnostmi, dobro, neka socialistična varianta, storitvene dejavnosti so bile izrazito zapostavljene in kaj se je zdej zgodilo, tam v okolici kjer sem jaz doma, je nastalo nekaj tekstilnih obratov, tudi povezanih z Muro al pa nepovezanih z Muro, praktično so vsi propadli ker enostavno neki taki v osnovni tekstilni dejavnosti, ko samo šivaš, pridobivaš neke, kot je znano pod imenom loan-poslov, ne moreš Kitajcem konkurirati; in dejansko, zdej lepo je o vseh mogočih kapitalih govoriti, ampak jaz mislim, da prvenstveno manjka tudi osnovni kapital, denar oziroma sredstva; jaz poznam konkretne primere, da so ljudje imeli dejavnosti v kmetijstvu, recimo, že socializem je gradil farme po vaseh, v katerih so imeli bodisi govedo al pa kasneje, kasneje perutnine...ni bilo denarja, da bi, da bi te zgradbe obnovili in naprej delali svoj posel, v ... kjer so za njihove razmere dobro zaslužili, ne, in ne bom jaz tega razumel, da zdej ne vem, mi v strokah različnih, ne samo da pogosto konkuriramo med sabo, pa se gremo kdo bo bolj pameten, ampak pogosto tud o nekih novotarijah radi govorimo, mislim nekatere elementarne stvari pa pogosto ne vidimo, ne, in

zdej če je ta svet se tko zelo spremenil, ne, jaz zelo pogosto govorim o tem, kako hitro se spreminja, verjetno po mojim Prekmurcem je treba tud to mal bolj povedat, da se ta svet izjemno hitro spreminja, in če se ne bodo prilagajali, tudi Slovenija jim ne bo mogla zagotoviti razvoja. Tako da zdej, če tekstilna industrija propada, bo treba neke nove dejavnosti, in zdej mi lahko filozofiramo, kolega Radej, o teh štirih kapitalih in ne vem čem vse, ampak bo treba konkretne dejavnosti, kjer bodo ljudje delali, ne, in zaslužili, da bodo lahko živeli, tako da zdej če delamo raziskave, bi tud v tej smeri morali bolj delat, zdej gotovo je bilo velik zamujenega, ko so bili nastavki, ne, sej pravim, socializem jih je pripeljal, ampak kasneje niso bili toliko spretni, da bi, da bi potem se tako povezali in omogočili tudi bodisi tujcem bodisi podjetjem iz Slovenije, ker že če samo primerjate bivšo veliko socialistično občino Mursko Soboto z Lendavo. Lendava je imela več pameti, bi reku, mogoče tud sreče malo, in so stvari ostale. V Murski Soboti, je pa cel kup stvari propadlo, tud oni so se šli svoje lastninske zgodbe, dobro manjše so bile, mogoče niso bile ranga Šrot in Bavčar, potem ne vem sej pravim, še marsikaj bi lahko povedal, zdej to, da ni voditelja. Mura je imela smolo, ni imela sposobnih ljudi, ki bi videli v kakem svetu živijo, se pravi čas prilagajali, jaz bi vam lahko pripovedoval o mojih profesorjih, ki so men pripovedovali al pa o mojih kolegih tudi, kako recimo Kuharič ne razume, ne razume trenutka v katerem živi, se pravi, zdej se govori o Mehu, pa ne vem o katerem direktorju še, ampak zadeve so se začele že precej takrat ko je Kuharič zelo bil pri močeh in sredi kariere al pa mogoče v začetnih obdobjih. Tako, da tud zaradi tega Mura ni postala kar bi morda lahko. Ampak, pravi problem je v tem, da tam okoli, okoli moje rojstne vasi je kar nekaj, kar nekaj tovarn blo, ki so propadle in na mesto njih ni nič, ne. In hec je v tem, da bo to problem Slovenije. Tudi, ne, tako da tu je samo malo bolj izrazit. Mi v Sloveniji imamo problem, kako doseči, da bomo dvignili to raven. Če tega ne bomo dosegli in po krizi bo to še posebej hudo, takrat bomo rabli krizni štab za celo državo.

M: Ja, tukaj bi blo verjetno treba mal podrobneje pogledat, kaj se dogaja v Tehnološkem parku, v Murski Soboti, ne. Jaz imam seznam podjetji, ki se ukvarjajo z IKT, potem so tudi mislim 2 ali celo 3, kjer piše... jaz ne vem, če je to točno, ampak piše biotehnologija, ne, skratka. Je kot, mogoče nek majhen potencial, ki pa bi se ob nekih spodbudah lahko razvil v neka, bi rekel, manjša podjetja, ne, ki bi potem lahko potem delovala tudi izven Tehnološkega parka. To bo treba še pogledat. Dobro, se pravi, zdej smo v bistvu prešli na ta nivo, bi reku, tistih res bolj prav konkretnih, diagnozo smo nekako podali, nam je jasno, zdej za kaj gre, vidim tukaj sta zdej dva, tri še mogoče ...

R7: Jaz bi samo tri stavke glede krajinskega parka Goričko dodala, drugače sem pa tud svetnica v krajinskem parku Goričko in poznam zadevo, tko, da lahko mal bolj osvetlim zadevo. Jaz mislim, da, tako kot je gospa prej povedala pred mano, da ustanovitev tega parka je seveda tud eno močno gonilo, rečmo enga napredka, enga razvoja v tem koncu, zaradi tega, ker zavedat se mormo, da ta park, recimo ti zaposleni v tem parku so v zadnjih dveh treh letih tud delal tud recimo 19 projektov mednarodnih, kar je daleč največ med ostalimi podobnimi in primerljivimi inštitucijami. Težava pri tem je samo v tem, da ti projekti so bili rečmo bolj tko ad hoc povezani, kot da niso bli bolj tko usmerjeno povezani, zato se zdej že več kot eno leto pripravlja načrt upravljanja, ki bo zadevo peljal v eno smer. Samo gre pa tud za to da tud lokalno prebivalstvo čuti eno pripadnost, pa tudi sodeluje v teh projektih, ki se izvajajo. Težava pri tem je pa ta, da park pokriva 11 občin, in kjer se je tud izredno težko zmenit in tud zadeve dalj časa trajajo. Ampak bi pa rada poudarila tudi to vlogo, ki ima park pri temu sodelovanju, napredku, izvajanju projektov, ne vem tud pri idejah, ne samo s tehnološkega področja. Hvala.

M: Gospod ?

R9: Ja jaz sem in se ukvarjamo z ekološkim kmetijstvom v Sloveniji. Jaz bi se tud navezal na ta pričakovanja, ki so velika v tem prostoru, ne. Mi smo imeli lani novembra na biosimpoziju temo kmetijstvo in podtalnica, ne, in jasno je Pomurje tukaj, skupaj z dravskim in ptujskim bazenom najbolj izpostavljeno in najbolj ogroženo in mi smo vidli letos spomladi upor pomurskih kmetov , proti temu, da bi se preusmerili v ekološko kmetijstvo, kajti v tistem obrežnem pasu al pa tam kjer je podtalnica, seveda, dovoljeno je košnja, orati in nič drugega, ne. Recimo nemški, nizozemski al pa, ne vem francoski kmeti, s tem nimajo problema. Pač se preusmerijo v ekološko kmetijstvo in kmetujejo po standardih za ekološko kmetijstvo, pri nas pa se te kmeti dobesedno izsiljujejo. Torej država pomagaj al pa nič, ne. Torej enostavno ne znajo dojet tega duha časa, kljub temu da vidijo tudi v svojem okolju nekatere zelo uspešne primere, kako lahko ekološki kmet zelo primerno živi, kot podjetnik, povečuje proizvodnjo, je sam svoj gospodar in recimo kmetuje na 250 hektarjih, kar je ogromna površina, če pomislimo, na to, da ima Panvita par tisoč hektarov, s tem da ni primerjave kolk Panvita naredi škode temu okolju, medtem ko ta konkretni kmet pa ne, ne. Jst sicer sam ne mislim, da je za Pomurje zdej rešitev ekološko kmetijstvo, pač to so počasni koraki, ki pa lahko imajo zelo hitro svoj učinek v treh letih, ko se kmetija preusmeri, v po navadi, v 3 do 5 letih najdejo neko novo tržišče, trend ekoloških živil, potrošnikov živil raste tud v Sloveniji tko kot drugod;

kriza, več ali manj ni prizadela tega sektorja, razen uvoženih eksotičnih nekih izdelkov, tko da tukaj vsekakor je, nekako so neke možnosti, problemi so pa drugje, ravno v tej strokovnosti, ne. Mi smo imeli, pač, smo se dokaj na široko letos predstavili, na Agri, na pomurskem sejmu, ker smo ugotovili, da je to sejem, kako kmetom izvabiti čim večje denarje, ki so dobili za subvencije, da si nakupijo traktorje, ne, in to da včasih ni bilo traktorjev, zdaj pa v Prekmurju že zdavnaj ni več tako, ne, imajo po 3 ali 4 traktorje, ne, jaz se rad mal pošalim, jst sm tud ekološki kmet in mi kr dobro gre, ne in moj traktor je 30 40 let star, te kmetje pa imajo tako 3 4 nove, pa jim je to en ljubljencek uni 30 40 let star. Pri meni je to edini traktor in mi dobro gre jst enostavno ne rabim drugega, ne, pač neka slovenska neka psihologija je tukaj mogoče tudi problem, ne, v tej samozavesti, kako se vidimo sami sebe, kako bi radi, da nas drugi vidijo, skratka ekološko kmetijstvo smo mi predstavili kot neko možnost, ne, in imeli smo recimo, v enem tednu, v osmih dneh približno 40 interesentov, ki bi se radi preusmerili ne, in jaz sem njim govoru, jst sm bil tam 4 dni, zakaj nas to sprašujete, to vi morate spraševati svoje svetovalne službe, kmetijske zavode, ki so v vašem prostoru, sej v tistem prostoru so kar pomembni kmetijski zavodi in enostavno tam jih na to ne napotujejo, v temu ne vidijo rešitev; mi pač vemo, da tradicionalno prekmursko kmetijstvo, ne, ni ravno tisto, za katero, za katerih izdelke bi potrošniki ekološke hrane jih oboževali, ne, to so težke danes, pač s strani tudi iz zdravstvene stroke nepriporočene hrane in tuki je neki problem, en vzorec, ki ga je treba spremeniti, hočeš nočeš, se bo tudi sam spremenil, tud s podnebjem se bo spremenilo, ne. Prekmurje je celo v koruzi, ki jo jejo živali, to je smešno, ne s tem da sicer ekološki kmetje smo naredili zgodbo o piri, ne, ki je zdej splošno priznana živilo in se na veliko je, zdej nas čaka zgodba o polenti, da si jo spet kot nek jedilnik... ampak še zmeraj bo šlo večino koruze za potratne ...ki rabi veliko snovi iz tal, veliko gnojenja in podobno. Zdej pa, ena velika napaka pa je bila ukinjanje sladkorne pese, ne, to so naši politiki zelo neumno naredili, ne ... in zdej pa te variante bioplina ... ki sprožajo ene hude odpore v lokalnem okolju in v bistvu to sploh ni noben posel, ne, pa spet ene subvencije, pa tko naprej, ne... verjetno je veliko boljš rešitev v teh elektrarnah na geotermalno vodo, ne, in kot stranski produkt seveda rastlinjaki, kjer se ta elektrarna mora hladiti in s tem greje rastlinjak, ne... zdej rastlinjak pa smo že vidli, da so ene primerne uspešne prakse s temi orhidejami, ki ni hrana, ne, hrano pač rabimo in verjetno se tudi v tistem prostoru, ki je raven na nek način, logistično primeren za zniževanje stroškov ... ta hrana verjetno bi tudi lahko bila uspešna, najmanj v avstrijskem prostoru, ne, ker zdej je smešno, da mi uvažamo žita iz Madžarske, jabolka iz Avstrije, to so meni tako težko razumljive stvari. No skratka, ta geotermalna zgodba bi znala bit ena rešitev, seveda če ne bo tak rigorozen zakon, ne, za geotermalne vrtine, ne, ker to je zdej skoraj nemogoče

karkoli zvrnat in do neke vode pridet ... to se bo treba potem pač pritisnit na zakonodajno Ministrstvo, predvsem na Ministrstvo za okolje. Problem Prekmurja pa je tudi ta, ne, da nima neke, nekega, kako bi rekel, šampiona, pridelka šampiona, ne... jaz sem še pred dvema leti govoril... tam kjer je, v šali seveda, ne, tam kjer imamo narodno manjšino, ekološko kmetijstvo ni razvito; to je bla obala in to je blo Prekmurje. Obe imajo narodne manjšine, ne. Ampak zgodba na obali se je radikalno spremenila lansko leto, ker so pa, torej strokovne službe so spodbujale oljkarstvo; oljkarstvo je prešlo svoje meje... oljke so zdaj druga sadna sorta v Sloveniji, kar je spet absurd, ne, glede na to na kakšnem majhnem območju rastejo, ne, namesto, da bi ble slive, hruške...jabolka je prva, oljka druga, ne. To tud kaže o nekemu našemu slabemu programiranju, kdo je pač prej to že govoril... ne pa dobremu, ne, in skratka zgodilo se je to, ne, da olja se kar na enkrat po tej ceni ne da prodat in so pričakovanja v ekološkem kmetijstvu vedno vezana na neke subvencije, na neki denar, ki bo prišel... vas moram potolažit, ni tako... subvencije v ekološkem kmetijstvu se ne seštevajo... dobiš subvencijo za eko in konec; tradicionalni kmet pa ukrepe sešteva in po navadi pride do večjega denarja kot ekološki kmet, ne, to je tko smešno, ampak tko pač je... mi smo deležni samo denarja samo iz drugega stebra. Potem skratka Prekmurje, torej stroka kmetijska bi se morala staknit glave in se vprašat, kaj bi mi lahko vodili naprej, v naslednjih 20 letih da bi dobili en šampionski proizvod, izdelek, ki bi lahko tržili tudi navzven, ne samo navznoter... in jasno, verjetno, meni tko, zdej čist v tem momentu mi pade vn bučno olje, ne. Mi moramo vedet, da je Prekmurje znano po bučnem olju, ampak se ga zlo malo pridelava in še manj dobi, ne; predvsem pa dobrega. In pogosto se uvaža, neki mal pomeša, etikete in tako dalje... mi že imamo raznorazne analize glede tega, torej morebiti bi tukaj bila kakšna možnost... jaz bi potem samo še omenil to... kar se pa novih tehnologij in znanja tiče; jaz sem sicer vedno sanjal, da bi se zgodilo na obali, ne, ... skratka s podnebnimi spremembami prihajajo novi škodljivci. Novi škodljivci se lahko zatirajo s strupi, tud če je ekostrup, pa iz naravnih surovin, je še vedno strup, ne; imamo pa neke druge primere, ki jih nekatere univerze, predvsem jaz to poznam v nemškem prostoru, zelo dobro ... sicer počasi ampak sigurno plasirajo na trg... in sicer so to ali sterilizacija pač teh samcev ali pa razvoj predatorjev takšnih, ki uničujejo škodljivce... od takšnih mikroskopsko majhnih mravelj, ki vam pojejo doma... kupite tak kit, ne, za tolko kvadratnih metrov, spustite une mravljice, ki jih noben ne vidi in čez tolk časa nimate več problema z kuhinjskimi molji in s podobnimi stvarmi; pač škodljivci so dejstvo in en prostor bi moral pač vložiti v to da se tam nekje, da se ta tehnologija razvija in jaz sem prepričan, ne, ker sadne muhe raznih tipov, tile kaparji ne, ...in podobno torej tej škodljivci, ki so čist novi pr nas, ne, jih imamo par let šele in delajo pošastno

škodo. To je dejansko prihodnost kmetijstva, ne, in mislim, da bi se morala znanost s tem ukvarjat in ustvarit dobro plačana nova delovna mesta, ne sam tista, ki pač mislimo uboge delavke v Pomurju gor dol...no v glavnem toliko zaenkrat, ne.

M: To so, bi rekel neke ideje, kako tudi ta Tehnološki park v Murski Soboti naprej peljat ...oziroma kakšne možnosti so... tudi s to visoko tehnologijo, v bistvu, na en način, ne. Zdej pa imamo dva gospoda...

R5: Samo eno stvar bi dodal. Pri ekološkem kmetijstvu je ena stvar, ki jo v Pomurju nismo speljal. Jaz se spomnim Gorazd Šošter in družba so bili eni prvih ekoloških kmetov, ne ...so bli dost na začetku zraven...hočem rečt so bli ena zgodba, ki se je tam začela, tko kot marsikater projekt v Pomurju... se prav, se strinjam, imamo tudi lokalne šampione, druga stvar, ki ste jo načel, ki je zelo pomembna je: niste me zastopu glede programiranja, jst sm mislu... jst sm reku da to ni največji problem... ker konc koncev vsi pravmo kolk se Ljubljana razvija... pa Ljubljana zadnjih 20 let enga resnega programa ni imela, ne; pa sej se ne razvija tko kot bi čist treba, ampak hočem rečt, da je bolj problem v projektih, v izvedbi racionalnosti projektov...seveda je programiranje problem, ampak ni največji problem, ne; tretja stvar, ste mal načel geotermalno; ena stvar se nikol ni rešla, kaj bomo s tem. Mi vemo da ima v lasti država več kot 200 vrtin... kaj s tem nardit...

R9: Proizvodnja elektrike je dejstvo, ki bi lahko prinašalo...

R5: Vem, da je Nafta že o tem razmišljajl kako jih uporabljat, ampak to je ena stvar, nek potencial... konec koncev, ne vem če veste, eni se tud še z nafto ukvarjajo, ravno zadnjič so eno vrtino odprl... se prav stvari se dogajajo, so pa drage, ne.... En potencial so ravno te vrtine, ki so v bistvu v lasti Nafta, kakor jaz vem... Nafta jih ne da, ker nima kapitala, ne, tko da tuki mislim, da bi država lahko še nekaj naredila...in še ena stvar...

R3: Najbrž ni v vseh topla voda...

R5: Ne, ni v vseh voda ... ampak je pa precejšen...vem da so svojčas hoteli pri nas na inštitutu naredit eno študijo kaj s temi delat... to in pa mogoče še ena stvar, ki se mi zdi vseeno pomembna... problem, ki ga ima Pomurje je sektorska koordinacija... recimo edini poklici, ki se jih je v Pomurju, v zadnjih 10 letih zaposloval, so bili gradbinci, mi pa nimamo

srednje gradbene šole, včasih je bla, in v Lendavi in v Murski, zdej pa le v Mariboru, ne... hočem rečt, še ena redkih unih stvari, kjer je blo povpraševanje po kadrih, mi tega nismo uspel; druga stvar je verjetno problem železnice... speljal smo jo na ... ker je tam bla, ne, ampak ima problem Lendava, kjer bi blo verjetno velik bolj pametno, ampak takrat se je gledal, da bomo čim lažje prostor dal, pa se ni gledal kakšne ima druge učinke... sej mogoče tud una ne bi bila dobra za Lendavo, ampak hočem rečt preveč sektorsko se gleda in mislim da, to je eden od problemov, tam je bil tudi ta, da se sektorji vsak, al pa ministrstva vsaka za sebe držijo... in jaz upam, da se bo zdej ta stvar spremenila, ker bomo to rabil, pa ne sam v Pomurju, ampak verjetno tud v Beli Krajini, pa kje drugje, na koncu, pa tud v celi Sloveniji, no... to je to; sam to okrog programiranja... da se ne bomo narobe razumeli.

R10: Meni je naredil R9 eno krasno iztočnico, namreč že prej sem želel opozorit na dve stvari. Prvič na ta razkorak med teorijo in prakso; tud jst sm teoretik... tak, da tu ne mislim v tako slabi luči, ampak, gospod Radej je govoril o štirih potencialih. Te štiri potenciale na splošno lahko govorimo, imajo vse regije, ne, in to je bil tud problem vseh teh regionalnih razvojnih programov... so bli vsi copy paste, ker smo vsi temeljili na istih programih, brez neke resne analize kaj pa je zadaj ... tko, da mislim, da ključno je, da mi naredimo analizo, kaj pa so regionalni potenciali, gospod jih je kar nekaj naštel; kaj so potenciali, na katerih lahko regija gradi svoje primerjalne prednosti; če karikiram... ekonomski potenciali, delavci, ki so nezaposleni in so zmožni opravljati loan posle, socialni kapital, institucije, ki ne sodelujejo, kar smo slišali danes in vleče vsak v svojo smer... človeški kapital verjetno, gospod Malačič bi lahko kar nekaj stvari na tem naštel in kaj so vse problemi starega prebivalstva z nizko izobrazbeno stopnjo... okoljski problemi, smo jih tud slišali kar nekaj... kaj pa je tisto kar lahko. Se pravi, tu smo slišali nekaj, ampak neka konkretna evalvacija bi mogla biti narejena. Na podlagi tega lahko iščemo rešitve, lahko iščemo neke vizije za 20 let naprej. To je mislim tista ključna stvar, ki za enkrat po mojem mnenju še manjka. Zdej če se navežem še na programiranje, ne, ta intervencijski zakon je po mojem, nisem bral zakona kot takega, ampak logika zadaj je dobra. Namreč izkazalo se je, recimo, pri nas, tej klasični regionalni razvojni programi niso financirani, so že slabo pripravljene... potem niso v celoti financirani, potem ne more bit sinergijskih učinkov; če bi mi to imeli v naprej pripravljeno, se pravi zelo jasno vedeli za kakšne zneske govorimo, bi lahko pripravili tud take programe, ki bi bili izvedljivi, ki bi imeli neko vizijo in kje bojo sinergijski učinki. Vendar zanašat se na regionalno politiko enostavno ne gre... Prekmurje oz. Pomurje, marsikatera občina oz. regija oz. območje v tem predelu je blo od 70-ih let naprej, ko smo začeli z regionalno politiko

prepoznano kot manj razvito območje, potem demografsko ogroženo območje in sedaj oziroma kasneje območje s kulturnimi problemi; je treba iskat vire oz. potenciale znotraj same regije. Kateri so, je pa drugo vprašanje... zdej še ena poanta je v tem; imamo precej veliko težavo v Pomurju, po eni strani relativno slabo izobražena delovna sila; recimo razvojni centri oz. tehnološki parki so lahko razvojna jedra, vendar zaposlujejo minimalno število ljudi; kaj pa za te ljudi, ki sedaj nimajo izobrazbe. To so ti problemi, kjer bo treba iskat rešitve ...Gospod, sem omenil, jih je naštel kar nekaj, ne, recimo Ocean Orchids je relativno dober primer, za enkrat mi večino rož uvažamo z Nizozemske, zakaj ne bi poskušali z neko tako stvarjo; vem, da je tud ekološko marsikej spornega, ampak če vzamemo to v zakup, verjetno bi se dalo. Pač treba bo iskat take rešitve, ki bojo, ne visoko tehnološke ker ne mormo na podlagi teh zaposlit tako velikega števila ljudi, pač pa take, na katerih še vedno lahko uspe... samo treba pa je ugotovit kateri so potenciali, ki so tam boljši napram drugim regijam.

R6: Samo repliciral bi na to. V evalvaciji, pravzaprav, tega razvojnega programa je bila na voljo... torej kot eno vhodnih materialov, je bila evalvacija na voljo tud razvojni program regije, zdi se mi 2004 ali 2006, to je bilo nekaj čist preliminarne... vendar je bil program, skratka ni bil to zdej nek niti v sebi zaokrožen dokument, kaj šele kaj operativnega, kar bi človek pričakoval od programske funkcije. Ampak, imel je pa eno zanimivo lastnost. Bil je v bistvu program želja, ki je točno to naredil, kar ste rekli; mogoče ne eksplicitno, ampak tam se je v bistvu videl, kako deležniki v Pomurju, lokalni akterji gledajo na svoj razvoj, seveda iz svojega zornega kota in ker je zadeva bila zelo na široko zbrana skupaj, je bilo tam pravzaprav zelo velik stvari in teh potencialov že identificiranih, težava je bila, da niso razumeli, vodilni akterji niso razumeli kaj tam noter je. Oni so iskali, oni so v bistvu hoteli zluščiti prioritete in seveda izluščili so podjetniške cone, tehnološki center in takšne stvari, ampak tehnološki center, kot je bilo pravilno, po moje ...tista študija to potrjuje... je problem tehnološkega centra v Pomurju ali parka v tem, da on ponuja službo, eno službo za 60 tisoč evrov; celotna vrednost projekta deljeno število zaposlenih je 60 tisoč evrov. Medtem ko v Pomurju obstaja cela vrsta projektov, zamisli kako se razvijajo z delovnimi mesti, ki stanejo samo 20, 30 tisoč evrov. Ti projekti so bili pa gledani kot nebodigatreba, to je tisto ko je nizka konkurenčnost, ker so sami neki lokalni fizeljni, neke male stvari razpršene in tko naprej, ampak kot je rekel Boris, kmetijstvo ni bilo prizadeto od krize ravno zaradi tega ker živi v svojem lokalnem okolju in točno takšni projekti so bili tam spregledani. Za v tehnološki center so predlagali, so bili projekti, da bi se v tehnološki center, da bi se vključila torej tudi ekološka gradnja in tehnologije ekološke gradnje in je prišlo do problema, da to sploh ni nobena tehnologija... to

je nekaj takšnega, tam, ka uni delajo, ka nč ne vejo, pa nč ne znajo...pa iz blata delajo hiše; hočem rečt potencie zbrat, ne da bi jih res iskreno iskal, je nemogoče. Tam je, bi reka neka vnaprejšnja pristranost, kar se tega tiče, samo neka vrsta potencialov šteje, ne.

M: Samo mimogrede. Predvčerajšnjim sem bral v Delu, Dnevniku, da je letošnja gazela podravsko-pomurska... zdej ne vem kako je ime, na L ima ime in se ukvarja ravno z gradnjo energetskih hiš...ta je dobila nagrado, ravno... gazela na tistem območju; zdaj kaj pomeni podravsko-pomursko, to jaz zdej točno ne vem, kje je zdej to točno stacionirano, al je bolj Podravje al je bolj Pomurje, ampak zgleda... energetsko varčnih hiš, ne, ... mislim da je bil tud en podatek, da je teh majhnih podjetij, ki so recimo srednje tehnološka, visoko tehnološka al pa tudi delno, ne, da je zaposlenih okrog 3500 ljudi, mislim, da je teh podjetij okrog 500 al neki takšnega, okrog 300 podjetij in imajo zdaj zaposlenih 3500 ljudi s trendom povečevanja, ne. To naj bi tudi veljalo za to pomursko-podravsko območje...tako da...mogoče se ene stvari premikajo; morda bi zdaj to poskušali počasi zaključit, ne, zdej smo seveda pri teh zlo konkretnih rešitvah, ne, ... kdo bi še?

R1: Jaz bi kot zaključek, tako, jaz bi nekako, da ne bi pozabili, da je Pomurje žitnica Slovenije; zdaj, ko se tak zelo govori o prehranski varnosti, ker poznamo do leta 2020, se države zelo vlečejo nazaj in ne bodo dale na tržišče v Evropi več hrane, ki je pridelajo, ker tam 2020 se začanja kriza vode pa hrane, to se zdaj ve zaradi vseh teh sprememb, da vendarle bi nekak te tud globalne usmeritve, ki se kažejo upoštevali, da se ne bi preveč tko lokalno zaprli, pa gledali samo kaj je... zdejle je zlo pomembno ... ampak bi pogledali v naprej in v Pomurju so vsi tipi vode, imamo od mineralne, termalne, podzemne, tekoče, pa hrana, ne, tako da bi tu noter recimo ene razvojne perspektive iskali, ker nikjer v Sloveniji nimamo tolk ravne površine skupaj, pa tolk plodne zemlje, na enem mestu kot ravno tu... vendar bi tem strateškim usmeritvam tudi dali eno prednost, ker se mi zdi, da bi tako usmerjena trajnostna regija Pomurja lahko bila super evropski učni primer, kako pač, ko je bila nekoč industrija, kot neki narurni element, zdej preinštaliramo na druge, ki temeljijo na teh lokalnih virih, kjer pa je znanje zlo pomembno, tu se ne da nadgradit teh 50 let ... ampak je treba druge stvari dodat... tu bi lahko bli neke vrste pilotni centri razvoja takega znanja in naj se hodi Evropa k nam učit, Slovenija naj uči Evropo, mi imamo znanja dovolj, izkušnje imamo, mali smo, tko, da smo lahko povezani; zakaj nas Nizozemci hodijo učit... ko imamo svojega znanja dovolj; slovenski kmet je vedno znal zemljo obdelat in je od tega tud preživel v vseh časih, tistih in

takih, kapitalizmu in takih; mogoče je ena možnost, ki jo včasih spregledamo, ko se samo zgledejemo po nekih drugih ...

R3: samo repliko, mislim problem našega kmetijstva je socializem ne kapitalizem kmetijstvo ... je bilo zavestno potisnjeno nazaj in se tak pozna

R4: Bi mogli mal probat konje zaustavit; mislim, da smo odločno preveč pozornosti pa namenili kmetijstvu, pa rožam, pa tko naprej... čakate malo, v Pomurju živi 120 tisoč ljudi; če pomislimo kolk površine rabmo za človeka... a imamo mi dost površine na tistem koncu, da bodo ljudje lahko od tega živel; dejmo si pogledat kakšno vzorčno regijo, kar se tega tiče, pa rečmo Južno Tirolsko... jaz sm bil večkrat tam, vsi poznamo Južno Tirolsko, kot zelo bogato regijo, ki da zelo veliko pomena na kmetijstvo... in ko prideš tja, jaz sem bil na uradnem obisku celo pri tem deželnem glavarju Duernwalderju in tako naprej... so vsi ponosno govorili o gorskih kmetijah in tak naprej, ne. Pol pa proti koncu obiska sem rekel: ja kolk procentov vašga DBP-ja pa je v kmetijstvu... ja ne vem ene par, ne... pa recimo oni imajo še kar neki BDP-ja iz turizma, ne, kr neki ga majo; ampak kljub temu pa dejansko njihove zaposlitve, pa BDP po večini prihaja iz tega segmenta malih in srednjih podjetij, ki jih imajo v resnici po vseh vaseh; zelo skrbijo za to razpršenost pa dobro strukturo cest in tak naprej, ne; tako da, če bomo, če boste organizatorji tega kakšne modre misli zapisali in tako naprej, dejmo mi mal tole upoštevati, da ne bodo neki naši interesi, nas, ki smo tukaj sodelovali, dobili prevelkega pomena, ker so morda za nas bolj pomembni kot pa so morda pomembni za situacijo v tej regiji, ne. Za moj okus... to je pa moj mali interes, če ga smem vržt noter, pa nič ne mislim tam gor delat, ker je predaleč od tistih regij, kjer sem aktiven, to je Goriška in Dolenjska... na začetku je bilo rečeno, mislim, da je profesor Malačič rekel, da se je govoril, da zakaj niso neke fakultete nardil, pa ne zaradi izobraževanja; ljudje vedno mislijo, ko govoriš o fakultetah, tud pr nas v Novem mestu, da hočeš imet 15 tisoč študentov, pa ne vem kaj... ne; taka inštitucija je lahko pomembna že zaradi tega, ker se neko jedro ljudi tam ustvar, ki tam živi, ki lahko sproža take nove razvojne pobude, ki lahko deluje kot neke vrste regionalna antena, ki išče pa pomaga organizirat okolje pri raznih projektih in tako naprej, ne; tko da bo treba tud malce v tej smeri razmišljat, ne; ampak sej je prej nekdo dobr povedal, da se država sama odloči katere razvojne pobude, ideje so dobre... kateri potenciali so dobri, kateri pa niso dobri, ne; in jaz sem bil zraven, sem sedel dva sedeža stran od ministra Golobiča, ko je v parlamentu na tem odboru, ki pač pokriva njegov resor vehementno povedal, ne prou s temi besedami ampak v bistvu pa prav to, da tega tam pa že ne bo. Zelo

enostavno...ko je eden izmed poslancev iz tistga konca mal pojamral, da bi lahko pa tud to pomagal; seveda to ni neka čarobna palica ali pa neka panacea... ampak je pa lahko zanimiv korak v tej smeri; jaz tud na Goriškem, še posebej pa na Dolenjskem dodano vrednost mislim vidim ravno v tem. Za Dolenjce bi blo veliko cenej če bi vsakemu študentu ... plačal povratno karto...vsak teden, hočem rečt, ne pa na konc študija al pa na začetku, ne... poanta je, da se neko jedro ljudi tam oblikuje, ki začne neke razvojne iniciative furat, potem pa okolje samo pogrunta, da je tam neka skupina ljudi, ki zna nekaj nardit, če zna to nardit, pa sami potem pridejo... v Novem mestu imamo zdaj eno državno fakulteto, imamo jih več, ena je državna (FIŠ); tiste firme v Novem mestu so že same pogruntale, da je FIŠ srečna zgodba, ki zna marsikej nardit in zdej že sami pridejo po pomoč ekspertize, ki je na FIŠ-u... uspejo izboljševat svoje storitve v takšni ali drugačni obliki, ne...

M: Dobro, jaz mogoče sam ta pripomba ... kmetijstvo in podjetništvo mislim, da tukaj ni kako bi reku protislovja, ne... da tudi kmetijske dejavnosti se dajo spremenit v podjetniške dejavnosti al pa podaljšat v podjetniške dejavnosti, mislim, da se to, s temi recimo ravno prodaja teh rož, se mi zdi, da je bolj podjetniško to usmerjeno, kot pa hortikulturno, al kmetijsko al poljedelsko, ne vem vrtnarsko, ne... je tist del, ampak je bolj, bi rekel jaz vsaj tako vidim, podjetniško, ne; tako kot imamo, recimo na drugem koncu Slovenije Goriška Brda, ne, kjer imamo, tisto niso pridelovalci vina, navadni, ne, kot so bili pred 100 leti, ampak so podjetniki in svoja vina prodajajo na Dunaju, Londonu in tko naprej in imajo še cel kup drugih spremljajočih aktivnosti in dejavnosti vključenih, tko da so verjetno stvari povezane bolj kot si mislimo...

R3: Glede kmetijstva. Ko se o prihodnosti pogovarjamo, je treba vedet, da se bo, v okviru Evropske unije politika spremenila, ker ekonomsko gledano je nevdržno, ne. Da ne bi mi naredili to napako, da bomo neko strategijo delali, pa računali s tem kar je zdej... ne bo to kar je zdej, ne. Zdej vprašanje kdaj se bo tam razmerje moči, političnih moči spremenila, da bo to mogoče, ampak zanesljivo se bo... No in še nekaj bi rad rekel... ekonomske raziskave kažejo, da na splošno te razlike v razvitosti med regijami zelo počasi izginjajo in to celo v takih okoljih kot so Združene države, tako da tu imet neke velike iluzije, da se bo na hitro nekaj zelo spremenilo, bi blo zelo napačno... je v nasprotju s tistim, kar empirično raziskovanje tako rekoč, bolj ali manj neprestano potrjuje...

R6: Jaz sem rekel, da kmetijstvo ne bo rešilo Pomurja, ne, jasno, ...tako j na začetku, ne... lahko pa tko, kot je ta, če delamo električno na termalno vodo, ne, pač stranski efekt, da ne vržeš proč hlajenja, je pač rastlinjak ne, za nič ne. Mene nekaj družga zanima; nismo govorili o prometu. Preko Pomurja potekajo koridorji, prometni ne, pač navezave, dva koridorja in s tem, a mi res ne znamo s tem naredit, mislim Italijani, Francozi se borijo za te koridorje, mi pa dejansko iz tega, sicer to je zdaj bogokletno napram moji dejavnostjo ... vendar promet je dejstvo, gre skozi ta prostor in bo šel samo še več, ne manj ne... in verjetno se tudi tukaj da kaj zaježit in kaj pametnega naredit... za ta delovna mesta, o katerih govorimo, ne.

M: Še kakšna ideja... zdej bi počasi zaključili, tako kot smo se dogovorili.

R6: Se opravičujem prvo točko al drugo bi zaključil... pol bi pa jaz še, že tisto kar sem prej najavil o alternativah, kaj so tisti ukrepi; ne da bi zdej to ponudil kot spet kot čarobno formulo, ampak eno od stvari, ki niso bile dans omenjene, pa se mi zdi da bi zlo podprle tisto, kar je opažano, pač da je problem v antisocialnem razvoju Pomurja. Ena od pomembnih alternativ, al pa novih možnosti razvoja Pomurja, je razvoj tako imenovanih sedentarnih dejavnosti oz. tistih dejavnosti, ki sedijo doma in služijo lokalnemu trgu, lokalnim potrebam, uporabljajo lokalne resurse, zaposlujejo lokalne materiale ... in tako naprej. Zakaj? Prvič, tko kot je bilo že prej rečeno tovrstne dejavnosti so neobčutljive na globalne tokove in lahko služijo kot dejavnik stabilnosti. Če pa imamo stabilnost je vse ostalo mogoče, ustvarjalnost in tko naprej... Sedentarna podjetnost je tista vrsta ekonomske dejavnosti, ki integrira, kako bi reku, regionalne kapitale, recimo, daje podporo mešanim projektom, socialno-ekološkimi, socialno-gospodarskim ...ne pa samo gospodarskim, samo socialnim, ne,... ampak tem, ki so presečni; to je temelj, temelj in pogon integracije. Potem sedentarna podjetnost zagotavlja še nekaj družga; da bo razvoj endogen, da bo črpal od naznotraj, iz samega sebe; in eno od nujnih stvari, ki bi blo po mojem treba naredit, je opozorit na institucionalno šibkost, ker ta institucionalna šibkost, razvojne funkcije, programske funkcije v Pomurju ima svoje ime in svoj naslov. In če neka stvar, če neka zasedba, če neka institucionalna rešitev ne deluje, je to v bistvu povezano z ljudmi, ki to počnejo, skratka ni zdej problem samo v nekih takšnih al drugačnih predpisih, al pa zgodovini al ne vem kaj, Pomurje je bil nekaj časa preveč zaprt, bistveno bolj zaprt kot cela Slovenija, dans pa je preveč odprt, ker ima koridore skoz in tko naprej in tuki je nek kulturni šok, v bistvu, ki ga Pomurje še ni absorbiralo; in tretja stvar, zadnja, v sedentarni podjetnosti, rad bi omenil en tak širši projekt, ki bi zajel večji del Goriškega; to je projekt kolonizacije, če lahko tko rečem, vsaj zaradi razumljivosti,

kolonizacije Goriškega...skratka naseljevanja... al pa repopulacije; kaj mislim rečt zdej s kolonizacijo; prvič je eden zelo velik del stavbnega fonda v izjemno slabih pogojih, na eni strani, na drugi strani pa obstaja, kot je bilo rečeno, veliko tradicionalnih graditeljev, v Pomurju, že tko pač jih je velik, materiali obstajajo lokalni, skratka bi lahko črpal lastne gradbene materiale, lastne delavce, in z obnovo stavbnega fonda združiti s priseljevanjem v Pomurje, ampak ne vikendaškim priseljevanjem, kot je do zdej v navadi, ampak s tem, da se ustvarijo pogoji za stalno, torej za naselitev ljudi, ki bi tam vzeli stalno prebivališče, namreč to bi bilo strateškega pomena, zaradi tega, ker bi v regijo prineslo tudi davčno osnovo; to v bistvu pomeni uvažanje davčne osnove in to tiste davčne osnove, ki mogoče določijo silom prilike daje prihodke Ljubljani, Mariboru, večjim mestom. Recimo na Finskem so uvedli brezplačen dostop do interneta... do širokopasovnega interneta, tega brezžičnega in ga država zagotavlja svojim območjem, ki so depopulirana, zastoj, kar celih vrst poklicev omogoča, v bistvu, se priseliti brez česar koli drugega; to je temeljna infrastruktura, ki bi bila potrebna. In zdi se mi, da tukaj, če recimo, v bistvu gre to preprosto za to, da je to neko posebno premoženje, ki se ne upravlja... in zelo veliki krivci, neupravljanja tega premoženja niso nujno lastniki, tisti, ki ne morejo prodat... največ lastnikov teh propadajočih stavb so občine, ki prevzamejo kmetije, zato da plačujejo lastnikom, ostarelim ljudem domove upokojencev. Skratka se te kmetije nahajajo v bilancah občin in zakaj zdej župani pa jamrajo, da nimajo resursov, če pa imajo pasivno bilanco... normalno, da nimajo resursov, če svojih lastnih resursov ne uporabljajo. Jaz mislim, da je to sistemski problem, na ravni davčne ureditve, kako župane z davčnimi ukrepi, s pritokom, s sistemom tega kako pritekati denar v njihove lokalne skupnosti, v njihov občinski proračun, kako jih s tem instrumentom pripraviti do tega, da se začnejo obnašati kot dobri gospodarji. To pa pomeni, dokler ne uporabljaš svojih lokalnih resursov, iz Ljubljane, pravzaprav, al pa iz Bruslje, nimaš kaj dosti pričakovati. Če boš lokalne resurse pustil nezaposlene in uvažal razvojni denar iz Ljubljane in iz Bruslje, boš dobival projekte, ki služijo Ljubljani in Bruslji, ne pa Pomurju.

M: Še kakšna misel morda, ja, zdej ura je točno štiri, tako da, jaz bi predlagal da zaključimo tole našo okroglo mizo. Jaz se vam res zelo zahvaljujem, dobili smo dosti koristnih novih idej in elementov, ki jih bomo lahko vgradili v naše poročilo. Z vami pa seveda bomo ostali v kontaktu, v komunikaciji, in bomo tudi skupaj se dogovarjali, kako in kaj naprej, ne. Torej kakor sem rekel, mislim da, bo to naše poročilo končano in bi vam ga poslali v branje in bi potem se zbrali in bi feedback pričakovali z vaše strani.

